

Eric HIGKS

mesto. Žien

Úvod ku kni- he Christine de Pizan *Cité des Dames*

Christine de Pizan (1364-1430) začala písať až po smrti manžela okolo roku 1399. Písala poéziu (balady, rondely), epistoly, rozpravy, úvahy. Ústrednými motívmi jej literárnych aktivít bola láska, vzťah muža a ženy, mravná výchova, výchova ako taká a konkrétne výchova žien, osudy jej súčasníčok i osudy žien z minulosti, vojny, mier...

Vám, čo ste mŕtve, vám, čo ešte žijete, a vám, čo prídete v budúcnosti, potešte sa...

Moje drahé sestry, je prirodzené, že ľudské srdce sa raduje, keď triumfuje nad nejakou agresiou a keď vidí nepriateľov zmätených. Máte príčinu, drahé priateľky, radovať sa čestne, bez toho, aby ste urážali Boha a slušné mravy pri pozorovaní dokonalosti tohto nového Mesta, ktoré, ak sa oň budete starať, bude pre vás všetky (teda dobré ženy) nielen útočiskom, ale aj hradbami pred nepriateľom.

Z hĺbky storočí sú tieto slová adresované ženám, ktoré ordinárna mizogýnia odkazuje na nedokonalosť ich tiel a ducha. Berúc si príklad z Horatia, Christine de Pizan sa pokúša postaviť pamätník trvácnejší ako zvon i ako Mesto sv. Augustína. Tento pamätník je pevnosťou, dielom boja proti herézii a barbarstvu, ktorý je podľa nej výsostne ženským údelom. Učené texty ich hanobia, zákony zotročujú: Christine dáva ženám prostriedky na odzbrojenie protivníka, aby mohli oprávnené triumfovať. Chcela vytvoriť aj didaktické dielo, lebo zlo pochádza z nevedomosti: muži ako uchovávatelia písaného slova skrývali a zadržovali príbehy (dejiny) žien, a tak spôsobovali, že muži i ženy verili, že ony „...nie sú dobré na nič iné iba na láskanie muža, privádzanie detí na svet a na ich výchovu“. (*Cité des Dames*, s.93) Prvýkrát majú slovo ženy: citujúc ich hrdinské činy a objavy Christine verí, že umlčala aspoň časť mizogýnov: „Nech už mlčia! Nech odteraz mlčia aj všetci ich komplici a spojenci, ktorí o nich zle hovorili, tí, ktorí o tom hovoria vo svojich spisoch a básňach! Nech sklopia oči od hanby, že toľko vo svojich knihách klamali!“ (*Cité*, s.108) Teda už vtedy, začiatkom 15. storočia spisovateľka vyzýva ženy, aby si vyžadovali úctu, keď svojím spôsobom tvrdí, že „...ako žena sa nerodí, ženu sa stáva“.

Temer jednoznačne dnešní čitatelia týchto stránok tvrdia, že ide o die-

lo s až znepokojivo moderným duchom. Christine nás povzbudzuje, aby sme odhodili to, čo je založené iba na „...hromadení starých predsudkov“, a konfrontovali svoj úsudok a svoje poznanie s dielami, ktoré čítame. Odmieťa akceptovať podradenosť ženského tela a jeho „telesných funkcií“, pričom upozorňuje ženy, že skúsenosť ich vlastného tela ich oslobodzuje od „ostatných skúšok“ (*Cité*, s.53), odmieta aristotelovskú myšlienku, že práve „cez debilitu a slabosť sa telo, ktoré sa formuje v útroboch matky, stáva ženským“ (*Cité*, s.54), aby naopak vyzdvihla materskú nadradenosť. Vie aj to, že ak sa inteligencia dievčat nezameriava na tie isté objekty ako inteligencia chlapcov, príčinou je školská a spoločenská segregácia: „Keby bolo zvykom posielat malé dievčatá do školy a meto-

ďaka ich učít vedám tak ako chlapcov, naučili by sa a pochopili záľudnosti všetkých umení a vied rovnako dobre ako oni.“ (*Cité*, s.91) Je „zarmútená a rozhorčená, keď počúva mužov stále opakovať, že ženy chcú byť znásilňované a že sa im to bude vždy páčiť, aj keď sa proti tomu nahlas bránia“. (*Cité*, s.186) Christine odhaľuje aj systém vena, búri sa proti svadbám primladých dievčat so starcami, požaduje aj pre ženy túžbu a rozkoš: „Vy, bytosti z mäsa a kostí, myslíte si, že dievčatá sú z kameňa alebo z dreva? Nech ste akokoľvek starí, musíte si spomenuť, že senzualita funguje najmä v mladosti... Pretože vidím, že ste sa rozhodli už ma nikdy znovu nevydať, a preto, že sa cítim mladá a odstrčená od života, rozhodla som sa nájsť si milenca.“ (*Cité*, s.220) Modernosť, ale aj stigmatizácia manželov, ktorí bijú svoje ženy alebo ich ponechávajú bez prostriedkov, obrana vdov, všetko toto s pojmovým aparátom, silno pripomínajúcim ten náš, dnešný, ktorý používame v prípadoch, keď sa snažíme ochraňovať podobné obete.

Určite bola výnimočným duchom, ale hádam skôr rukopisom ako bojom. Christine vymedzovala rozsah mužskej nespravodlivosti: silné je konštatovanie, že ju stále môžeme odhaľovať pojmami, aké pri tom používala Christine. Menej znepokojujúca je teda predčasnosť jej posolstva, inteligencia argumentácie ako stálosť hlúposti, neústupnosť protivníkov, vitalita tých najošúchanejších argumentov. V skutočnosti čítanie *Cité des Dames* nabáda trpkou meditovať o nepominuteľnosti predsudkov a nepohľuteľnosti inštitúcií(...)

Jej problém byť ženou, odvrhnutie mužskej kultúry, znásobené snahou osvojiť si túto kultúru, našli ohlas aj v slávnom texte 20. storočia (Virginia Woolf):

„Peniaze zarobené (ženami) nesmú ísť v nijakom prípade na rekonštrukciu univerzít starého typu, a keďže je zrejme, že nebude možné zachovať ich na vybudovanie univerzity postavennej na nových základoch, tieto prostriedky by mali mať nadpis: ‚Handry, benzín, zápalky.‘ A pridá sa k nim aj poznámka: ‚Vezmite si túto guineu a zredukujte univerzitu na popol. Spálte staré pokrytectvá. Nech svetlo pálavy osvieži slávikov!... Nech dcéry učených mužov urobia kruh okolo ohňa! Nech udržiavajú plameň prihadzovaním náručí zotleného listia a z tých najvyšších okien nech kričia ich matky: Hor! Hor! Lebo my sme už s touto výchovou skončili!“

Lebo vzdelanie, písanie akoby ešte nebolo pre ženy. Nielen preto, že by boli ťažko dostupné, ale aj preto, že ženy môžu mať iba nejednoznačné pocity zoči-voči tomu, čo je pre ne ešte aj dnes zdrojom vnútorného obohacovania sa, ale aj neustáleho šialenstva. Absencia žien, sexuálne stereotypy charakterizujú naše školské učebnice ako mizogýniu klerikálnych tradícií stredoveku – kriklavejšiu, ale nie menej účinnú. „Veľkí autori“ dodnes zlegitimujú mizogýniu a pohrdanie

všetkých, ktorí a ktoré ženy vzdelávajú a hľadajú odôvodnenie či potvrdenie predsudkov a výnimiek. Z tejto cesty dlhého namáhavého štúdia nikto nevyjde nedotknutý. Niektoré, ako Christine, „...zachvátená/é znechutením s zmätkom, pohľadajúca/e sama/y sebou a ženským pohľadom vôbec, akoby si Príroda adoptovala monštra“ (Cité, s.37) si zúfajú, že sa narodili „v ženskom tele“ (Cité, s.38). Iné, ktoré tak ako Christine uvažujú aj za iných okolností, oznámia, že sú „mužmi“. Ale toto znechutenie dané „šialenstvom“ je u Christine prechodné: práve preto v nej iné ženy vidia svoju predchodkyňu. V miere, v ktorej je dielo *Cité des Dames* schopné zavracat spiatočnicke duše, a táto miera je dosť veľká, pôsobí Christine ako obryňa, na pleciah ktorej sa môžeme usadiť, aby sme dovideli ďalej.

II./ Shakespearova sestra

„Môžem ta uistiť, že tieto knihy nenapísali ženy! Som presvedčená, že keby sa boli chceli navzájom informovať o domáciach neporiadkoch, napíšu knihu v súlade s faktami, v ktorej by bolo počut iný hlas zvona.“ (Cité, s.146)

Poetka, historička, a najmä moralistka Christine de Pizan bola chránenkyňou kráľov a kráľovien, živila sa svojím písaním, adresujúc jeho plody jedným i druhým – veľkým tohto sveta. Jej rukopisy, luxusne ilustrované, sa stávali súčasťou kráľovských knižníc. 16. storočie, ktoré malo svoj vlastný ženský spor, si ešte na ňu spomína: Clément Marot radí Lyončanke Johanne Gaillarde prečítať si tú, ktorá „majúc ocenenia vo ve-de i práve / si to skutočne zaslúhuje“ (Rondeau XX). O čosi neskôr, podobne ako celý stredovek, Christine upadá do zabudnutia dejín. V 18. storočí Mademoiselle Kéralio, feministka a filozofka, sa pokúša oživiť jej diela pre širšie publikum. Ale 19. storočie, ktoré prinavrátilo k životu temer všetko, čo nám z literárneho stredoveku zostalo, ju ignorovalo a pohrdalo ňou. Známy je úsudok Lanson:

„Dobrá dcéra, dobrá žena, dobrá matka, a inak jedna z tých najautentickejších modrých pančúch, ktoré máme v našej literatúre, prvá z tej neznesiteľnej línie žien-autoriek, ktorým nie je nijaké dielo dobré a ktoré celý život, čo im daroval Pánboh, nerobia nič iné, iba z množujú dôkazy svojej neúnavnej jednodu-chosti, rovnajúcej sa ich všeobecnej priemernosti.“

Iste, Lanson sa dnes už nečíta, iba ak preto, aby sa z neho vysmievali, ale dalo by sa citovať množstvo ďalších autorov, ktorých sláva je neodškriepiteľná a ktorých názor je rovnako hlúpy. Lebo ešte vždy patrí k dobrému tónu vysmievať sa z písucich žien. Tento *topos* preberajú aj ženy, dokonca Marie Josephe Pinet napríklad vidí v Christine „nádenníka literatúry“. Takže, Christine de Pizan, skôr „cnostná a sympatická“ ako „veľká autorka“, mala smolu predovšetkým v tom, že bola ženou:

„Myšlienky, ktoré nastoľuje náhodne vo svojich knihách, často nie sú plodmi osobnej meditácie, obmedzuje sa na opakovanie určitých teórií, ktoré boli v obehu v jej časoch. Vôbec nie v predstihu voči svojej epoche, prežívala ju a trpela, priniesla nám ju i s jej bojmi, zákrutami, chybami a strachmi, radostami i ná-dejami. Na začiatku jednej zo svojich kníh Christine napísala energicky a až znepokojujúco jasne: „Ak sa môže z necnosti zrodíť cnosť, veľmi by sa mi páči-lo...byť ako žena vášnivou.“

Takéto úsudky nás znepokojujú, pretože ich (znovu) nachádzame vo vzťahu ku každej spisovateľke (Madame de Sévigné, Madame de Lafayette, Madame de Staël, George Sand a p.). To, čo je povšimnutiahodné, nie je fakt, že Christine nefiguruje v známej učebnici (Lagard-Michard), ale že písala a bola slávna práve vo svojej dobe.

Lebo Shakespearova sestra, hovorí Virginia Woolf, by nikdy nebola mohla písať, a keby sa aj náhodou mohla vzdeláť, bolo by bývalo pre ňu nemožné dať o sebe znať. To však nebol osud Christiny, ktorá, naopak, mohla pripísať svoj štýl a slávu na konto rodinného románu a osudu ženy. Vo svojich spisoch píše o tom, čo sa jej zdá byť v dejinách náhodné. Christine sa narodila v Benátkach otcovi z Bologne a matke Benáťčanke.

Jej otec, Thomas de Pizan, bol „fyzikusom“ (teda astrológom a lekárom), do Francúzska ho povolali za kráľa Karola V. Múdreho nedlho po narodení dcéry. Ako sa nám Christine v *Premenách Štasteny* zveruje, bola želaným dieťaťom: upresňuje, že jej otec si prial syna, ale matka, ktorá chcela mať „samičku sebe podobnú“, bola silnejšia. Aby veľmi nesklamala svojho muža, darovala mu malú dcérku, ktorá sa podobala na svojho otca v každom ohľade, „samozrejme, s výnimkou pohlavnia – spôsobmi, telom, pohľadom“. Šťastná z tohto úspechu, matka sama došla dcéru. Jediný tieň v rodinnom prostredí – zvyk („nech je prekliaty“) – bránil Christine, aby nazbierala ešte viac omrvínok z pokladu otcovho poznania. Ako štvorročná prišla za otcom do Francúzska a už nikdy neopustila svoju adoptívnu vlasť, a zrejme ani parížsku oblasť. Keď mala 15 rokov, Thomas jej vybral za muža „mladého graduovaného študenta z dobrej rodiny bohatých rodičov z Picardie, ktorých cnosti boli ešte väčšie ako ich bohatstvo“. Etienne de Castel mal v tom čase 25 rokov. Christine sa mohla iba radowať z tohto výberu: „Ten, ktorého si mala, ti vyhovoval tak dokonale, že si si nemohla želať viac: podľa tvojho názoru sa mu nik nevyrovnal v добрote, v jemnosti, v oddanosti a nežnej láske.“ (Cité, s.147) Tento príkladný manžel bol kráľovým tajomníkom a vďaka nemu spoznávala Christine prostredie kráľovskej kancelárie, v ktorej bol vypracovaný štýl, čo ju neskôr preslávil. Christine a Etienne mali tri deti, dievča a dvoch chlapcov. Žili šťastne desať rokov. Christine mala 25, keď Etienne zomrel ďaleko od Paríža ako obeť epidémie. Jej bolesť bola taká veľká, ako neskôr dala najavo, že by bola najradšej umrela, keby ju domácnosť a deti neboli potrebovali. Otec zomrel niekoľko rokov predtým a bratia sa zas kvôli dedičstvu museli vrátiť do Talianska. Ostala sama, so starostou o tri deti, matku a neter na vydaj. Pomaly prišla aj na to, že Etienne bol síce vynikajúci muž, ale mizerný finančník. Vzhľadom na to, že nevedela nič o záležitostiach svojho muža, Christine sa ocitla pod tlakom veriteľov, skutočných i falošných, lebo vdovy boli vďačným objektom žalobcov. Potrebovala celých 14 rokov, kým sa jej podarilo ukončiť všetky spory. Aby boli problémy ešte väčšie, keď vyhlasovala, že sa nikdy znovu nevydá, začali sa „po celom meste“ šíriť klebety, že tentoraz miluje, že je to naozaj „láska“. Dotknutá Christine ešte viac vyhľadávala samotu, ktorú evokovala v jednom z najkrajších veršov: „Sama som a sama chcem byť...“ V *Le Livre du chemin de longue estude* vysvetľuje, ako ju smútok a spomienky na manžela poháňali do práce: „Z vlastnej vôle som sama / pre smútok, o ktorom mi treba mlčať / pred ľuďmi, ktorí ma ľutujú / a ktorí so mnou súcitia / Aby sa deň radosti vrátil / musím sa pustiť / do malého štúdia.“ V izbe, do ktorej sa utiahla, objavila knihy a rozhodla sa venovať intelektuálnej práci. Práve v tejto „svojej izbe“ na rozdiel od ostatných, ktoré jej rovnako patrili, sa zrodila Christine-spisovateľka. Vo väčšine jej diel ju nachádzame práve tam, práve takto sa nechala zobrazovať na miniatúrach, ktoré sprevádzajú jej rukopisy... z tohto života ostalo iba dielo, v ktorom sa osobná existencia mieša so spisovateľským povolaním.

III./ Ženská genealógia

Dejiny a pevnosť žien, *Cité des Dames*, spája autorku s veľkými dámami minulosti. Christine ponúka aj náčrt spôsobu života, pri ktorom sa pristavila trochu dlhšie v prácach *Poklad dám z mesta* alebo *Kniha Troch cností*. Niektorým čitateľom, a najmä niektorým čitateľkám sa tieto modely budú zdať archaické alebo konzervatívne. Ale tak ako pre nás, aj pre Christine bolo nemožné vyhnúť sa mnohým stereotypom a klišé svojej doby. A pritom každý dôkaz konzervatizmu možno v tomto hlboko nejednoznačnom texte vyvrátiť protipríkladom. Ambivalencia spisovateľky zas odráža spoločenskú situáciu, ktorá sa jej nastoľovala ako nezmeniteľná.

Ide práve o to, o čom rozpráva v *Premenách Štasteny*, ako ju Štastena nakoniec vzala na milosť a premenila na muža. Žena spisovateľka, kto-

rá ako jediná v domácnosti zarábala peniaze, mohla byť iba mužom. A napriek tomu sama seba glorifikuje vo všetkých textoch ako ženu, ktorá píše. Nikdy nepožadovala pre svoje sestry prístup k mužským prácam, bez ustania však opakovala, že keby to spoločenské okolnosti vyžadovali, ženy budú schopné ich vykonávať. Patriarchát sa ocitá mimo hry, lebo tak chcel Boh. Šovinistický aspekt tejto mizogýnskej kultúry je v jej očiach zneužitím: jej ide o ocenenie ženských prác, a nie o rozdelenie rolí.

Christine sa hlási ku všetkým veľkým hodnotám svojej doby: k rytierstvu a vojenskému umeniu, k výnimočnosti panenstva, k aristokratickému modelu... Brutalita čias - bratovraždy, občianske vojny, cudzinci na francúzskom území, parížske vzbury aspoň trochu osvetľujú túto túžbu po poriadku. Ak sa Christine stane, že ospevuje vojenské hodnoty, že rediguje *Knihu zbraní a rytierstva*, je to preto, že vo svete, kde sila nahradila právo, vojenské umenie sa môže javiť ako určitá ochrana. Spočiatku ani amazonky predsa neboli krvilačné bytosti, chceli iba pomstiť svojich mŕtvych a ochrániť si územie. Obdiv a úctu, ktoré pociťujeme k vzdorujúcim, k tým, ktoré ako Jana z Arku vstúpili do ozbrojeného boja, zodpovedajú tej úcte, ktorú Christine pociťuje k bojovnícom. Ale je aj vášnivou obhajkyňou mieru: dokazujú to diela, ktoré napísala po roku 1405: *Epištola kráľovnej*, *Lamentácie nad občianskou vojnou*, *Kniha o Mieri* a do istej miery aj trochu iná epištola o *Väzení ľudského života*. Aj tak niektorí nactiutľhači videli v Christine prudérnu ženu, ak nie netýkavku. Príliš evidentne vyzdvihuje panenstvo, svätosť, cnosť, to, čo doba nazývala partnerskou cudnosťou. Ale ako inak vyžadovať sexuálnu revolúciu, keď niet alternatívy okrem partnerskej cudnosti a prostitúcie. Ani v iných časoch ženy nezískali veľa z revolúcie mravov, ktorá pri absencii egalitárneho vedomia nebola ničím iným iba ďalšou exploataciou.

Christine de Pizan je predovšetkým pragmatička a slovo „potreba“ sa jej neustále vracia pod pero. Ak nabáda ženy „aby ostali na svojom mieste“, aby nerevoltovali, a ospevuje pritom cnosti mieru a niekedy aj odriekania, je to preto, lebo odmieta podporovať ženy v dobrodružstve, v ktorom môžu iba stratiť. Zabudli sme na ťarchu spoločnosti, v ktorej náboženstvo nahradzuje sila vojenskej kasty, ale ak pomyslíme na to, čo dnes znamená život žien v Iráne ajatolláhov, možno budeme skôr schopní oceniť Christininu silu. Vedela, že jediná voľba je medzi manželom, kláštorom a ulicou a jej vlastný život jej ukázal, že závislosť, tak ako aj nezávislosť môže priniesť dosť sklamaní. Aristokratka, Parížanka, meštianka a žena z dvora, pohŕdala ľuďom a všetkým, čo by mohlo narušiť nastolený poriadok...

Príklad archaizmu i modernizmu, dielo Christine de Pizan nás učí nemerať myšlienky našich predchodkýň našimi vlastnými záujmami. Až okolnosti určujú, či ten alebo onen boj je pokrokový, alebo spiatočnícky. Christinin feminizmus, feminizmus ženy 15. storočia, sa nemožno rozvinúť inak ako práve v tomto kontexte. Kritizovať jej nedostatočnú originalitu, predpokladať, že „model, ktorý navrhla pre vlastné pohlavie v spise o výchove, zaostáva za moderným ideálom“, svedčí pri najmenšom o absencii historickej perspektívy. A čo je ešte horšie, predpokladá istým spôsobom transcendentálnu, raz prevždy danú, jedinú a nemeniteľnú víziu ženského údela. Ak problémy minulosti sú skutočne aj našimi problémami, ak Christine naozaj hovorí v našom mene, boj je bezvýhodiskový. Lebo to značí padnúť do pasce, v ktorej uvažujeme tak, že si osvojením diskurzu všetkých pokrokových ľudí v minulosti môžeme zostaviť ten svoj. Poznať svoje korene, formovať si kolektívnu pamäť, podieľať sa na konštrukcii spravodlivej a pre všetkých rovnakej spoločnosti, to neznamená iba uvedomenie si toho, čo nás spája s tými, ktorí a ktoré boli pred nami, ale aj toho, čo nás rozdeľuje.

Z francúzštiny preložila MAŠA KUSÁ
Krátené

Cenzúra literárnej tvorby

Ne
de GIOVAN

... Ak frekventovanejším druhom zúry tá, ktorú uplatňuje v šia moc na určitú časť intelektuálnej produkcie, považuje potrebné pripomenúť, že behu celej histórie popri ich a nenápadne funguje **chologická a sociálna cenzúra** ktorú aplikujú všetky mužské kultúry voči žene. V tomto pade sa cenzúra stala syncronom tabu, zákazu.

Počas nedávnej diskusie na Univerzite v Palerme upozornila Maria Rosa Cutrufelli (Maria Rosa Cutrufelli: *Scritture, scrittrici, l'esperienza italiana*. In: *Donne e scrittura*, zostavila Daniela Corona, La luna, Palermo 1990) na skutočnosť, že je veľmi ťažké nájsť obrazy znázorňujúce ženy, ktoré píšú. Existuje nespočetné množstvo zobrazení žien sediacich pri okne, zaoberajúcich sa ženskými prácami, žien na prechádzke, nahých žien ležiacich v posteli; ženy sú tu pritom vždy v pozícii čakania a vždy pripravené, aby boli obdivované, dobýjané alebo celkom jednoducho, aby sa na ne hľadelo. V stredovekých zobrazeniach je píšuca žena iba mníška, ktorá zo svojej cely urobila „súkromie, patriace iba jej“, alebo hradná pani, prinútená spravovať majetok počas neprítomnosti svojho muža, ktorý odišiel do vojny. V mužskej civilizácii má teda písanie a prenos vzdelanosti zostať takmer výlučne v rukách mužov!